

УДК 657.153.8

Ямненко Г.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

INFORMATION SUPPORT OF MANAGEMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено проблеми організації інформаційного забезпечення дебіторської заборгованості. Наголошено на недостатньому дослідженні наукових праць політики оптимізації дебіторської заборгованості, що зумовлює пошук ефективних форм управління цим активом на підприємствах. Для оптимізації управління дебіторською заборгованістю запропоновано розробити механізм інформаційного забезпечення, охарактеризовано його елементи. Вказано на необхідність побудови та дослідження інформаційної бази проведення моніторингу клієнтів, розкрито особливості інформаційно-аналітичного забезпечення під час прийняття управлінських рішень, наведено інформаційні джерела, що забезпечують проведення аналізу дебіторської заборгованості клієнтів. Надано рекомендації щодо оптимізації організаційних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, інформаційно-аналітичне забезпечення, первинні документи.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены проблемы организации информационного обеспечения дебиторской задолженности. Указано на недостаточное изучение в научных трудах политики оптимизации дебиторской задолженности, что приводит к поиску эффективных форм управления данным активом на предприятиях. Для оптимизации управления дебиторской задолженностью предлагается разработать механизм информационного обеспечения, характеризуются его элементы. Указано на необходимость построения и исследования информационной базы проведения мониторинга клиентов, раскрыты особенности информационно-аналитического обеспечения при принятии управленческих решений, наведены источники информации для анализа дебиторской задолженности. Даны рекомендации по оптимизации организационных аспектов бухгалтерского учета и аудита дебиторской задолженности на предприятиях.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, информационно-аналитическое обеспечение, первичные документы.

ANNOTATION

The article highlights problems of organization of information support of the receivables. It is marked on insufficient study of scientific works on the policy of optimization of receivables, which leads to the search for effective forms of management of this asset in the enterprise. The article offers the mechanism of information support for optimize the management of receivables, is characterized its elements. The article is indicated the need for the construction and study of the information base of the monitoring of customers, is identified the features of information and analytical support when making management decisions, is defined the information sources providing analysis of customer receivables. The article gives recommendations for optimizing of the organizational aspects of the accounting and audit of receivables at the enterprises.

Keywords: accounts receivable, information, information and analytical support, primary documents.

Постановка проблеми. Економічні суб'єкти є відкритими системами, наділеними зовнішніми

зв'язками, за допомогою яких здійснюється їх взаємодія із зовнішнім середовищем, тому результат діяльності кожного підприємства залежить не тільки від ефективності його роботи, а й від фінансово-господарської діяльності контрагентів. Несвоєчасна оплата продукції покупцями породжує фінансові труднощі у підприємства, веде до утворення дебіторської заборгованості, яка скорочує фінансові можливості господарюючого суб'єкта, оборотність капіталу і може стати причиною низької результативності його роботи.

Актуальність результативного управління дебіторською заборгованістю підприємства викликана низькою ефективністю політики управління оборотними активами та маркетингової політики, яка зумовлює кризу неплатежів. Це складний, різноплановий процес, який залежить від тісної співпраці різних підрозділів підприємства та комплексного врахування найширшого кола факторів.

Гарантом сталого зростання та фінансової стабільності господарюючого суб'єкта в конкурентних умовах є налагоджена система розрахунків. Компаній, що працюють зі своїми клієнтами виключно за попередньою оплатою, в Україні сьогодні меншість, тому питання управління дебіторською заборгованістю, як і раніше, є актуальним. Актуальність і недостатня опрацьованість різних наукових поглядів на оптимізацію дебіторської заборгованості зумовлюють пошук ефективних форм і методів управління цим активом на підприємствах.

Визначення підходів до управління дебіторською заборгованістю – одна з актуальних проблем у розв'язанні завдань побудови ефективної системи управління підприємством і залежить від специфіки діяльності підприємства та особистості керівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання управління дебіторською заборгованістю розглядають у своїх працях такі вчені, як Бланк І., Бондаренко О., Білик М., Бутинець Ф., Пономаренко В., Поддєрьогін А., Лігоненко Л., Новікова Н., а також зарубіжні економісти: Брейлі Р., Майерс С., Мюллер Г., Хоскінг А., Ентоні Р., Перар Ж.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених вивченню

сутності і дослідженню проблем управління дебіторською заборгованістю, нині практично відсутні наукові роботи, що розглядають організацію інформаційного забезпечення дебіторської заборгованості підприємства.

Мета статті полягає в удосконаленні організації інформаційного забезпечення дебіторської заборгованості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом планування діяльності підприємства є процес управління дебіторською заборгованістю.

Дійсно, господарська практика свідчить, що 80% дебіторської заборгованості підприємств становить заборгованість за розрахунками за реалізовану продукцію [4, с. 260]. Саме тому постійної пильної уваги керівника з управління дебіторською заборгованістю потребують моніторинг та контроль над ступенем ризикованості неплатоспроможності клієнтів, резервом сумнівних боргів та надання рекомендацій стосовно роботи з фактично або потенційно некретитоспроможними клієнтами.

Практика свідчить, що діяльність з управління дебіторською заборгованістю на українських підприємствах організована не дуже ефективно. Найбільш гострими є такі проблеми:

- відсутність або періодичне управління дебіторською заборгованістю;
- відсутність принципів і системи кредитних умов для покупців;
- відсутність підрозділу чи працівників із моніторингу дебіторської заборгованості;

- відсутність інформаційної системи документообігу, системи контролю й обміну інформацією про рівень дебіторської заборгованості між менеджерами та підрозділами;

- відсутність системи планування і нормування дебіторської заборгованості;

- відсутність форм документів, які б спрощували облік, аналіз та інкасацію дебіторської заборгованості тощо.

Загалом ефективність прийняття управлінських рішень і фінансово-економічних результатів діяльності підприємства залежить від якості інформаційної бази, що формується в бухгалтерському обліку. Відповідно, побудова обліку на підприємстві повинна орієнтуватися на забезпечення користувача передусім управлінського персоналу достовірною вчасною і необхідною інформацією [3, с. 191].

Для прийняття зацікавленими особами адекватних та вчасних рішень щодо наявної політики управління дебіторською заборгованістю в процесі антикризового регулювання фінансово-господарського стану істотне значення мають актуальність і якість інформації про стан розрахунків з дебіторами, що формується на базі даних бухгалтерського обліку конкретних суб'єктів господарювання [2, с. 54].

Ефективна система управління дебіторською заборгованістю базується на всебічному аналізі та оцінці кредитної політики підприємства, поточного стану управління боргами дебіторів. Якісне інформаційне забезпечення дебіторської заборгованості дасть змогу оперувати повною,

Рис. 1. Механізм інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю (розробка автора)

своєчасною та актуальною інформацією щодо стану дебіторської заборгованості. Ефективне управління дебіторською заборгованістю здійснюється шляхом моніторингу та аналізу повної та достовірної інформації щодо динаміки обсягів та характеристики дебіторської заборгованості за різними видами.

На нашу думку, оптимізація управління дебіторською заборгованістю потребує вдосконалення системи оцінки дебіторів та якості заборгованості на основі повного та всебічного механізму інформаційного забезпечення (рис. 1).

Інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю містить такі етапи-елементи:

- аналіз господарської та фінансової діяльності передбачуваних дебіторів;
- складання рейтингу кредитоспроможності потенційних дебіторів;
- розрахунок терміну і величини комерційного кредиту, що надається певній категорії покупців;
- поява негативних змін у діловій репутації власників бізнесу або його основних менеджерів;
- наявність конфліктів між власниками бізнесу і його основними менеджерами;
- зміни у складі власників бізнесу, вихід з їх складу великих іноземних та вітчизняних компаній, банків і фінансових груп, які спричинили зміни в основному виді діяльності, умов реалізації сировини, товарів, робіт (послуг);
- зміна основних менеджерів, що призвела до погіршення результатів основної діяльності компанії;
- мотивація працівників, залучених у процес;
- порядок стягнення дебіторської заборгованості.

Зазначені елементи можна конкретизувати залежно від специфіки діяльності кожного підприємства та його особливостей.

Проведення моніторингу дебіторської заборгованості не лише дасть змогу оцінити ефективність і збалансованість політики кредиту і надання знижок, визначить сфери, які потребують додаткових зусиль щодо повернення боргів, забезпечить базу для створення резерву за сумнівними боргами, дасть змогу прогнозувати надходження грошових коштів, а й допоможе негайно реагувати на негативні тенденції у фінансово-господарській діяльності позичальників.

Побудова та дослідження інформаційної бази проведення моніторингу клієнтів базуються на принципах достовірності, повноти, систематичності оновлення. Інформаційна база формується з:

- відомостей, які надає покупець;
- даних, отриманих із внутрішніх джерел;
- інформації із зовнішніх джерел (банку, його партнерів, конкурентів, комерційних журналів, газет, довідників, державної звітності, мережі Інтернет).

До Інтернет-ресурсів, що дають змогу перевірити інформацію про покупця, належать:

1. www.smida.gov.ua – офіційна система, що надає доступ до інформації про акціонерні товариства та професійних учасників фондового ринку України й є аналітичним інструментом, який дає змогу отримати інформацію про компанії та їх фінансові показники [7];

2. www.irc.gov.ua – Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [6];

3. www.reyestr.court.gov.ua – Єдиний державний реєстр судових рішень [5].

Окрім зазначених Інтернет-сайтів, доцільно також користуватися звичайними пошуковими системами, де можна знайти та переглянути веб-сайт підприємства-покупця, відгуки на різноманітних профільних джерелах та зробити висновки про репутацію підприємства.

На світовому ринку нині існує чимало компаній, що ведуть свою діяльність в індустрії збирання, аналізу інформації і формування єдиної бази даних щодо юридичних осіб із різних регіонів. Вони готові надати інформацію практично по будь-якій компанії Європи, Росії, Білорусії, країн Балтії. Перевірку компанії вони проводять в оптимальний термін, їхні бази даних постійно поповнюються як новими компаніями, так і змінами і доповненнями за наявними учасниками ринку. Звіти цих компаній містять реєстраційні і банківські дані, інформацію про засновників юридичної особи, його керівництво, фінансові і балансові дані, зведення про залучення цього підприємства до судових розглядів або перебування в «чорному» списку неплатників. Отримана інформація про потенційного партнера повинна бути піддана ретельному аналізу для ухвалення оптимального рішення за умовами майбутнього співробітництва.

Оцінка покупця є певним початковим фільтром, який дасть змогу одразу визначити таких, що є найризикованішими в плані несплати боргових зобов'язань.

Як показує практика, більшість підприємств не готові надавати комерційні кредити новим контрагентам, проте якщо є позитивний досвід роботи з компанією, то таким клієнтам легше надається товар із відстрочкою платежу. Грамотно побудована база даних та аналіз статистичних даних про виконання клієнтом своїх зобов'язань дадуть змогу прийняти обґрунтоване рішення про можливість надання комерційного кредиту.

Почувець у разі бажання отримати товарний кредит повинен надати інформацію про себе, а саме:

1. Повну назву підприємства.
2. Контактну інформацію.
3. ЄДРПОУ.
4. Види діяльності.
4. Посаду особи, що веде перемовини від підприємства-покупця.

5. Загальний фінансовий стан.
6. Оцінку платоспроможності та достатності обороту клієнта, платіжну дисципліну.
7. Характеристику галузі та ринку.
8. Склад майна покупця.
9. Чи порушені проти підприємства судові справи.
10. Чи перебуває підприємство у процесі провадження процедури банкрутства або санації.
11. Наявність заборгованостей перед податковими органами.

Аналітичний облік розрахунків із покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, за кожною операцією. Для цього підприємство може вести картки аналітичного обліку на кожного дебітора або накопичувальну відомість довільної форми [1, с. 216–219].

Базова інформація аналізу стану підприємства-позичальника включає бухгалтерський баланс і форми бухгалтерської звітності, а також дані поточного бухгалтерського й управлінського обліку. Необхідно враховувати результати проведеного аналізу в сукупності з оцінкою експерта (штатний працівник підприємства) або кредитного органу підприємства. Аналіз фінансової (бухгалтерської) звітності передбачає розрахунок фінансових коефіцієнтів (ліквідності, платоспроможності, рентабельності, оборотності та інших), відслідковується динаміка основних показників.

Подібна інформація дасть змогу зробити загальний висновок про стан покупця. Провівши оцінку потенційного дебітора, можна зробити висновок стосовно того, чи варто надавати йому товарний кредит та в яких оптимальних розмірах.

Важливим інформаційним джерелом, що забезпечує управління дебіторською заборгованістю, є:

- первинні документи, що є підставою для облікових записів щодо дебіторської заборгованості;
- дані синтетичного та аналітичного обліку;
- форма розрахункових операцій, що використовує підприємство (оплата грошовими коштами, векселями, застосування бартерних операцій тощо);
- оцінки дебіторської заборгованості;
- розрахунок сумнівних боргів;
- класифікація дебіторської заборгованості та наявність необхідних відповідних роз'яснень у примітках до фінансової звітності [3, с. 188].

Таким чином, особливо важливим є впровадження механізму управління дебіторською заборгованістю та посилення його інформаційного забезпечення, що дають змогу більш ефективно приймати управлінські рішення на основі системи інформаційно-аналітичного забезпечення і можуть використовуватися не тільки в діяльності окремих організацій, але і в групах взаємопов'язаних підприємств, суттєво впливають на ефективну діяльність підприємства, а також створюють умови щодо забезпечення економічної безпеки та стабільності підприємства в майбутньому.

Висновки. Ефективне управління дебіторською заборгованістю, безперечно, впливає на стабільність зростання обсягів продажів, використання резервів клієнтської бази, знижує ризик фінансових утрат, є необхідною умовою успішної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Використання економічної інформації в процесі аналізу на господарюючих суб'єктах може бути успішним тільки за умови створення чіткої системи дослідження дебіторської заборгованості відповідно до поставленої мети проведення аналізу, що значно підвищить ефективність його результатів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухгалтерський фінансовий облік / За ред. Ф.Ф. Бутинця; 4-е вид., доп. і перераб. – Житомир: Рута, 2002. – 688 с.
2. Кучеркова С.О. Вдосконалення інформаційного забезпечення обліку дебіторської заборгованості / С.О. Кучеркова // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 52–57.
3. Нашкерська М.М., Литвиненко Н.О. Облікове забезпечення управління поточною дебіторською заборгованістю / М.М. Нашкерська, Н.О. Литвиненко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 721. – С. 186–191.
4. Червінська О.С. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О.С. Червінська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 260.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. Правила роботи з єдиним державним реєстром судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Rules>.
6. Інформаційно-ресурсний центр. Про реєстр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irc.gov.ua/ua/Reiestr-YeDR.html>.
7. Smida. Про агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/about>.